

Buddanyň taryhy

Category: Halk döredijiligi
rowaýatlar, Kitapcy, Sözler, Türkmen dili
написано kitapcy | 23 января, 2025
Buddanyň taryhy ŞAZADA SIDHASA BUDDANYŇ TARYHY

Budda hakynda türkmen okyjylary köp maglumatlary bilyändir diýsek, hakykatdan az-kem daş düşdüğimiz bolsa gerek. Sebäbi Budda hakyndaky maglumatlar türkmen dilinde ýok diýen ýaly. Yöne şu kitabı okan adam Buddanyň ömri, işi, özüne eýerenlere wesýetleri bilen ýakyndan tanyşyp biler. Buddanyň wesýetlerini kim üns berip okasa, kalbyna bir üýtgesik ýagtylygyň aralaşandygyny duýar. Elbetde, galany okyjynyň özüne bagly.

HAÝYRLY HOŞ HABAR

Örän gadym zamanda, mundan kän ýyllar ozal Hindistanyň demirgazygyndaky kiçi bir patşalykda şeýle bir waka ýuze çykyp, soňra ol bütin dünýäni üýtgedip goýberdi. Sudhadana patşanyň aýaly melike Mayýa bir gün uka gidip, täsin bir düýş görди. Hamana, asmandan bir ýaldyrawuk şöhle düşüp gelýärmişin. Yene bir seretse, şöhlä duwlanyp ap-ak bir pil

geliп, ahyr melikәniп bedenine siпip gidipdir..

Шол pursat melike örән bagtyýar we hoşal bolup oýanypdyr. Derrew patyşanyň huzuryna baryp, gören düýşüni oña aýdyp berdi. Soñ ikisi bu düýşüň ýorgudyny köşkdäki danyşmentden soradylar:

Danyşment:

□ Eý, siziň alyjenabyňz, bu örән haýyrly düýş! Munuň ýorgudy bu turar ki, melike ogul görgeý we şazada beýik bir ynsan bolup ýetişgeý. Onuň şerapaty-täsiri diňe bir size däl, ähli dünýä nesip etgeý □ diýdi.

Düýşüň ýorgudyny eşiden patyşanyň we melikәniп başlary göge ýetdi. Patyşa çensiz-çaksyz hoşal boldy. Sebäbi, ol gelejekde täji-tagtyny eýelejek akyllly-başly perzendiniň bolmagyny köpden bәri arzuw edýärdi, ine, indi bolsa, şol arzuwy amala aşyrýardy.

Şol wagtlar Hindistanda bir däп höküm sürýärdi, ýagny, aýy-güni doluşan hamyla aýal atasy öýüne barýardy. Şol ýerde hem perzent görüp, soñ öýüne gaýdýardy.

Aýy-güni doluşandygyny öňünden aňan melike hem köşki-saraýy terk edip, kenizeklerini yzyna tirkäp, atasy öýüne tarap ýola düşdi. Yöne uzak ýol geçmәnkäler, melike saklanyp, dem-dynç almagy sorady. Onuň tutgaýy tutdy.

Olar Lumbini diýip at alan güzel bir baga girdiler. Melike amatly ýer gözläp, her tarapa ýaltakladı.

Rawylaryň rowaýat etmeklerine görä, bu üýtgesik çaganyň dünýä injigini duýan haýwanlar hem, agaçlar hem enä kömekleşdiler. Ullakan bir daragt öz pudagyny oña tarap egdi. Melike sag eli bilen şol şahadan ýapyşdy-da, bir agramyny şoňa taşlady-da, aman-esen çagany dogurdy. Kenizekler derrew çagany dolap, ele aldylar. Täze doglan çaganyň husny-jemaly, ýuwaşlygy olary haýran galdyrdy.

Göýä şol pursat tutuş dünýäni rahatlyk, parahatlyk, söýgi we sagadat gaplap alan ýalydy. Adamlar öz gam-teşwişlerini, gaýgy-aladalaryny unutdylar, urşanlar □ ýaraşdylar. Mähirmuhabbet, ynsap-akybet duýgularы kalplary doldurdy. Käbir kişiler şol wagt gökde duýdansyz, garaşylmadık ýerden älemgoşaryň peýda bolanyny, başga-da ençeme ajaýyplyklaryň yüz

berenini gördüler. Şonda patşalykdaky akyldar adamlar bu haýyrly alamatlary biri-birine görkezip:

◻ Häzir älemde bir täsin waka bolana meñzeýär. Hol üýtgeşik alamatlara serediň! Häzir dördünji aýyň dolan senesi, doğrudan hem, şanly gün! ◻ diýdiler.

Elbetde, melike Maýýanyň özi ogul dograndan soñ, şatlygyň bütin patşalygy gurşap alanyndan bihabardy. Ol ýap-ýaňy doglan çagasyny bagryna basyp, äriniň huzuryna ◻ köşki-saraýa dolandy.

ÖWLÜYANIŇ KÖŞGE DOLANYŞY

Şudhadana patşa aýalyny we kiçijik oglunuň uly guwanç hem şatlyk, baýram bilen garşy aldy. Ähli patşalykda şadyýan toý başlandy. Çar tarapdan dürlü-dürlü reňkli otlary asdylar. Bu, doğrudan hem, bagt we parahatlyk eýýamydy. Her ädimde söýgi, guwanç asmana çykdy. Ine, şu sebäpdelenem, ata-ene ýaňy bolan çagan»Sidhasa» diýip at goýdular. Bu at ◻ ýagşylyklar getiriji diýen many aňladýar. Şonda danyşment çaga seredip:

◻ Eý, şahym, şazadanyň doğlus alamatlary örän haýyrly görünýär. Ogluňyz ösüp-ýetişenden soñ, onuň şan-şöhraty siziňkiden hem artyk bolgaý ◻ diýdi.

Bu gezi eşidip, patşanyň guwanjy içine sygmady. Ol »Eger danyşmendiň aýdany dogry gelse, meniň oglum şazada Sidhasa kiçijik bir patşalyga däl, bir gün ähli dünýä hökümdar bolar, maňa we meniň öyüme sansyz şan-şöhrat getirer» diýip oýlandy.

Şol günler ýaňy doglan çagany görüp, mübareklemek üçin köşke kän-kän adam geldi. Olaryň arasynda Asita diýen bir garry hem bardy. Ol derwüş bolup, uzak bir tokaýda ýasaýardy. İl arasynda ol »Beýik Öwlüyä» (Keramatly) diýen at alypdy. Asitanyň tokaýy terk edip, köşge gelmegini, patşadır melikäni geň galdyrdy.

Olar:

◻ Geleniňiz üçin tükeniksiz hoşaldyrys, eý, Beýik Öwlüyä! ◻ diýip, ony uly hormat bilen garşyladylar.

◻ Merhemet edip, gelmeginizden näme maksadyňzyň bardygyny aýdyň. Biz çyn ýürekden siziň hyzmatyňzdadyrys.

Asita:

□ Görkezen merhemetiňiz üçin köp sag boluň! Men bu ýere uzak ýol geçip geldim. Sebäbi, ýakynda ajaýyp alamatlar gördüm. Ol alamatlaryň sebäpkäri siziň ýaňy doglan ogluňyz. Ol beýik ruhany, bilimler eýesi bolup, bir gün ynsanlara ýagşylyk getirgeý. Men tutuş ömrümi ýagşylyk etmäge, bilim toplamaga sarp etdim. Bu gutly gadamly çagany öz gözüm bilen görmäge howlukdym □ diýdi.

Patyşa bu geipi eşidenden soň, howlugyp ýerinden turup şazadanyň uklap ýatan otagyna tarap ýoneldi. Çagany seresaplylyk bilen göterip, Öwlüyäniň alnyna getirdi. Keramatly Öwülýä hiç zat diýmän, çaga dowamly nazaryny dikdi. Soňra bir-iki ädim yza çekiliп, göge gamgyn halda seretdi-de, dolup-daşyp, içi-içine aglap başlady.

Asitanyň aglaýandygyny gören patyşa bilen melike gorka düşdüler. Olar gelejekde oglumyzyň başyna bir bela inse gerek diýip oýlandylar. Patyşa gözýaş döküp, çöke düşüp perýat çekip:

□ Eý, ulug Öwlüyä, siz nämünçin aglaýarsyňyz? Oglumyň täreýinde nämeler gördüniz? Siz hem, başga danyşmentler hem beýik ynsa, bilim eýesi bolar diýip aýdypdyňyz-la. Goý, şeýle bolsun, nämee üçin ogluma seredip agladyňyz? Ýa onuň ajaly tiz ýetjekmi? Ýada başga bir bagtsyzlyk ýüze çykjakmy? Ol meniň ýalňyz perzendif, gözümiň agy-garasy! Çagamyň alnynda nämeler göründi? Merhemet edip, tizräk jogap beriň, ýogsa, ýüregim darka ýarylar □ diýdi.

Asita patyşa bilen melikä bakyp, olary mylaýymlyk bilen köšeşdirdi. Ol:

□ Gaýgy-teşwiş çekmäň. Men şazadanyň palynda bir ýamanlyk görüp aglamadym. Ogluňza seredip, onuň gelejekde beýik ynsan bolup ýetişjekdigine doly ynandym. Sebäbi, üýtgesik alamatlar. Onuň barmaklarynyň arasyndan nur dökülip dur. Bu şanly ykbal belgisidir. Eger ogluňz köşkde galyp, patyşa bolsa, taryhda iň beýik patyşa bolar. Ol uly köşk sahyby bolup, adamlara bagt, rahatlyk, azat durmuş bagışlar. Eger-de ol patyşa bolmagy islemese, oňa has beýigräk kysmat nesip eder. Ol beýik ussat bolup ýetişer. Adamlara mähir-muhabbetli durmuş ýolunu

öwreder. Dünýädäki jebri-sütemleri görüp, köşki terk eder we gaýgy-gama çäk goýmak ýoluny döreder. Ol özünü diňlän her bir kimsä ders okap, düşünje berer. Ýok, eziz şahym we melikäm, men çaga üçin aglamok. Men ömrüm boýy hakykat ýoluny □ gaýgy-gamlara çäk goýmak ýoluny yzladym. Bu gün, ine, maňa şol ýoly görkeziji, gelejekde maňa halypa boljak çagany görüp durun. Emma ol ösüp-ulalýanca, men bu dünýäden geçip giderin. Ine, şuny oýlap, gama batdym, agladym. Ýone siz hiç hili alada galmaň, Siz bagtyýar ata-ene. Şunuň ýaly çagaňzyň bardygy üçin söýuniň □ diýdi.

Asita bu sözleri aýdyp, çagajyga soňky gezek delminip nazar taşlady, soňam ýuwaş gadam basyp, köşkden çykyp gitdi.

Patyşa ony ugradyp, soň oglunyň ýanyна dolandy. Ol çagasyна hiç-hili howp-hataryň abanmajagyna ynanyp guwandy. Guwanjy içine sygmady. »Sidhasa ýa beýik patyşa bolar ýa-da beýik ussat mugallym bolup ýetişer» diýip, Öwlüyä taryplady diýip begendi. Ol öz ýanyndan: »Oglum patyşa bolsa, ýagsy bolardy. Rehimli we gudratly oglum bar diýip, daşyndan guwanar ýörerdim. Goý, ýaşy geçip, garrandan soň Asita ýaly derwüş □ Öwlüyä bolubersin» diýip, patyşa Şudhadana ogluny elinde göterip, onuň gelejekde şan-şöhratly, rehimdar hökümdar bolmagyny arzuwlaýardy.

MÄHRIBAN ŞAZADA

Sidhasa heniz çaga wagtynda ejesi melike Maýýa wepat boldy. Ol ölmäňkä gyz doganyna:

□ Hä diýmän men o dünýä sary rowana bolaryn. Çagam enesiz galar. Doganjan, sen Sidhasadan mähir-muhabbetiňi, rehim-sepagatyň aýama □ diýdi.

Dogany Sidhasa enelik diýip söz berdi. Ol ýaş şazadany ýuwup, darap, öz çagasy ýaly eziz görüp ösdürdi. Şazada hoşsurat, mähriban bir oğlan bolup ýetişdi. Patyşa ony iň oňat mugallymlara okatdyrdu. Kän wagt geçmäňkä, ol özünüň ýiti zehini, ukyplylygy bilen ussatlaryny geň galдыrdu.

Mugallymlar patyşa:

□ Siziň alyjenabyñyz, şazada mundan beýläk biziň sapagymza

mätäç däl. Sähel salymda ol biziň ähli bilyän zatlarymyzy öwrendi. Dogrusyny aýtsak, ol indi biziň özümize sapak berip başlady □ diýdiler.

Bu gezi eşiden patyşa örän hoşal boldy. »Ýiti akyly, ukyby bilen oglum, elbetde, dana we gudratly hökümdar bolar» diýip oýlandy. Şol günleri görmek arzuwy onuň göwnünü gaplady.

Ýöne çaganyň ýiti zehininden, akylyndan daşary ýene bir ajaýyp häsiýeti bardy: ol örän mähriban, göwünjeň we ýumşak tebigatlydy. Onuň deň-duşlary galmagal edip, »uruş-uruş» oýnaýardylar. Emma şazada Sidhasa beýle oýunlara gatyşmaýardy. Ýekeliği gowy görýärdi. Köşgүň bagyndaky kiçijik jandarlar bilen dostlaşmagy halaýardy. Jandarlar hem şazadanyň azarynyň ýetmeýändigini duýýardylar. Ondan gorkup-ürküp durmaýardylar. Başgalary golaýyna getirmeyän ýabany haýwanlar hem ol baga girende, göýä salam berýän ýaly ony garşy alýardylar. Asla çekinmän, onuň elinden iým iýýärdiler.

Bir gün şazada bagda ýalñyz otyrka, bir topar ak guş onuň depesinden uçup geçdi. Duýdansyz bir ýerden ýaýdan ok atylyp, bir ak guş şazadanyň aýagynyň astyna gelip düşdi. Ok onuň ganatyna sünjülen eken. Şazada ýaradar janaweri ýerden gösterip: »Ah, biçäre ak guş! Gorkma, ýaraňa özüm em ederin. Howlukma, oky ganatyňdan çykaraýyn» diýdi.

Ol bir eli bilen sypalap, depirjikleýän guşy köşeşdirdi we beýleki eli bilen oky onuň ganatyndan çykardı.

Şazada hemiše öz ýanynda şypa berýän melhemî göterýärdi. Şol melhemden guşuň ýarasyna sürtdi we ýumşak owaz bilen ony köşeşdirdi. Soňra ýüpek köýnegini çykaryp, ätiýaçlyk üçin sarap goýdy.

Şol wagt baga bir oglan ylgap girdi. Ol şazadanyň daýysy Döwedatady. Onuň elinde ýaý bardy. Özem hopugyp-howlugyp:

□ Sidhasa, Sidhasa, ajaýyp bir hoş habar bar. Men bir ak guş awladym. Görseň, haýran galarsyň. Bir ok bilen ýykdyň. Şu töwerekde bolsa gerek. Gel, ony bileje gözläp tapaly □ diýdi.

Birden Döwedata görse, ujy gana boýalan ok Sidhasanyň aýagynyň astynda ýatyrdy. Döwedata siňnin seredip, ak guşy hem gördü. Ol şazadanyň elindedi.

Döwedata:

□ Bäý, muňa seret! Bu meniň ak guşum, men ony atyp urdum, sen bolsa, ony ogurladyň. Ber guşumy. Ýogsa-da, barybir, men ony alaryn □ diýip gygyrdy.

Gepiň gysgasy, iki oglan guşuň üstünde çekişip-dartyşyp başlady.

Döwedata bogazyna sygdygyndan gygyrdy, ýöne Sidhasa onuň talabyny ret etdi.

Ahyrsoñunda şazada:

□ Ulular gaharlanyşalar, işi edarada çözýärler. Her kim jedel hakynda aksakallara arz edýärler. Kimiň hakdygyny, kimiň nähakdygyny aksakallar aýdyp berer. Bel, biz hem şeýle edeli □ diýdi.

Döwedata göwünli-göwünsiz razy boldy. Çünkü, ak guşy almagyň başga çäresi ýokdy. İki bolup patyşadır onuň wezirleriniň huzuryna bardylar. Köşk adamlary çagalaryň arzyny diňläp, ýuwaşja ýylgyrdylar. Käbirleri: » bir ýonekeý guş üçin wagt sarp edip, mesele çözmek beýhuda, biderek zat» diýdiler. Yöne patyşa başga pikirdedi. Ol:

□ Sidhasa hem, Döwedata hem şazada. Olaryň jedellesip, biziň ýanymyza gelmegini hoşal etdi. Sebäbi diýseňiz, bu iş olaryň gelejekde tagty-soltanaty dolandyrmaklary üçin gerek bolar. Geliň, bu işi adalatly çözeliň □ diýdi.

Soňra oglanjylar bolan wakany birin-birin aýdyp berdiler. Wezirler kimiňki-hak, kimiňki □ nähak, ine, şony anyklamaga girişdiler. Käbirleri guş atan Döwedata □ şonuň üçin guş onuňky bolmaly diýdiler. Käbirleri guş tapan Sidhasa □ şonuň üçin onuňky bolmaly diýdiler.

Wezileriň dawaly gürrüňleri uzaga çekdi. Şol wagt garaşylmadık bir ýerden köşge bir garry baba gelip girdi. Ony ozal hiç kim görmändi. Garrynyň akyllı danyşmentligi yüzünden bildirip durdy. Garra çagalar hem ak guş hakdaky wakany gürrüň berdiler.

Onda garry:

□ Dünyäde bahasyna ýetip bolmajak zat □ dirilikdir. Şonuň üçin ak guş onuň janyny almakçy bolanyňky däl-de, belki, onuň janyny aman saklap galjak bolanyňkydyr. Ak guş Sidhasa degişli □ diýdi.

Danyşment garrynyň sözi hemmeleri makul boldy. Ak guşy şazada berdiler. Garry duýdansyz gelşi ýaly, duýdansyz hem gözden gaýyp boldy. Patyşa oňa hoşallyk bildirmek üçin näçe gözletse-de, ony tapyp bilmediler.

»Örän geň zat, garry nireden gelip, nirä gitdi?» diýip oýlandy.

Ýöne bu sowala hiç kim jogap berip bilmedi. Bu şazada bilen bolan syrly wakalaryň ýene-de biridi. Köpçülik ony, doğrudan hem, üýtgeşik oglan hasaplady.

ÝAR ÜÇIN GÖREŞ

Oglan ösüp ulaldyksaýyn adamlaryň oňa mähir-muhabbeti artyp başlady. Ol hemmelere çyn mähribanlyk bilen mylakat edýärdi. Muny gören patyşa alada galdy. Ol: »Sidhasa öte göwünjeň we mähriban bolup barýar. Bu halda gazaply we gudratly hökümdar bolup ýetişmegi gümana, uzyn günlär bagda ýalňyz özi oturýar. Ýurdy dolandırmak işlerine gyzyklanmaýar. Hä diýmän Asita meñzäp, derwüş-galandar bolup köşgi terk etmegi mümkün. Onda ol hiç haçan beýik hökümdar bolup bilmez» diýip oýlandy.

Şeýle olara batyp, patyşa rahatlygyny ýitirdi. Iň ynamdar we dana wezipelerini çagyryp maslahat saldy.

Wezirlerden biri:

□ Eý, patışahym, şazada bagda ýalňyz oturup, özge dünýäler hakynda pikir ýöredýär. Sebäbi, ol bu dünýäde hiç zada gögün goýmandyr. Oňa bir mynasyp ýar tapyp, öylendiriň, bala-çagasy bolsun, şonda pikir etmesini goýup, patışalyk işlerine gyzklanar □ diýdi.

Bu maslahat patışanyň göwnüne jaý boldy. Şondan soň ol köşkde uly zyýapat gurnady. Oňa asylzada maşgalalaryň gyzlaryny çagyrdylar. Zyýapatyň soñunda şazada sowgat-serpaý paýlaýan boldy. Wezipeler ýakyndan gözegçilik edip, şazadanyň haýsy gyza maýyl bolýandygyny anyklamakçydlar. Ahyry zyýapat gutaryp, gyzlar şazadanyň ýanyна çekinip, utanjyrap gelip başladylar. Hoşsurat şazada gymmatbaha sowgatlar üýşürilen stoluň ýanynda pikire gark bolup oturdy. Daşyndan ýuwaş we hatyrjem görünýärdi. Gyzlar nazaryny ýerden götermän, dem-

düýtsüz onuň ýanyna gelýärdiler we şazadadan merwerit-merjen, altın-kümüş şay-sepleri alyp, derrew öz ýollaryna rowana bolýardylar. Iň soňunda sowgat almadyk ýalñyz bir gyz galdy. Ol goňşy patşanyň gyzy □ Ýasadharady. Ýasadharara başgalar ýaly uýalyp, çekinip durmady – da, gönü şazadanyň ýanyna bardy. Şu agşam şazada garşysynda duran gyza ilki gezek dikanlap bakdy. Gyz diýseň owadandy.

Şu bir bakyşa şazada oňa haýran bolup galdy. Olar biri-birlerine bir dem delminip, seredişip durdular.

Soňra Ýasadharara:

□ Eý, şazadam, maňa berjek sowgadyň hany? □ diýip sorady.

Şazada edil ukudan oýanan ýaly bolup tisgindi. Önünde duran mize (mejimä) seretdi. Miz boşdy. Sowgatlar bireýýäm myhmanlara paýlanyp gutarylypdy. Şonda ol barmagyndaky ýüzügini çykaryp:

»Ine, şu seniňki bolsun!» diýip, ýüzügi gyza uzatdy. Gyz minnetdar bolup, ýüzügi aldy-da, howlukman ýöräp gitdi.

Bu wakany gören wezirler hopugyp-hopugyp patşanyň ýanyna ylgadylar.

Olar:

□ Eý, patşahym, ogluňza mynasyp ýar tapyldy. Ol goňşy patşaya Supra buddanyň gyzy şahbanu Ýasadharara: Siz »bolýar» diýseňiz, hazır baryp şazada üçin şol gyza guda bolaly □ diýdiler.

Şudhadana razy boldy. Köp wagt geçirirmän, goňşy patşanyň köşki-saraýyna myhman boldy. Ýasadharanyň atasy ony hoşluk bilen garşylady.

Ol:

□ Ogluňzyň ajaýyp ýigitligine şübhäm ýok. Ýöne men gyzmy oňa ur-tut berip bilmerin. Sebäbi, gyzma sawçy iberip ýören şazada köp, hemmesem ökde, hünärbaz ýigitler. At çapmak, ýaýdan ok atmak ýaly ençe hünärlerde taý tapylmaz gaýratly ýigitler. Ogluňyz gyzma öýlenmekçi bolsa, däp-dessurymyza görä, şol ýigitler bilen billeşip, güýç synanyşyp görsün □ diýdi.

Gepiň gysgasy, ýigitleriň arasynda uly ýaryş geçirilip, ýeňen ýigit Ýasadharara öýlenmeli diýildi.

Patşaya Şudhadana ýene gaýga gark boldy. Ol: »Meniň oglum harby

oýunlara hiç haçan gyzykylanmandy. Ýaryşda ýeñip bilermikä? diýip oýlandy.

Şazada atasynyň gaýgy-teşwiše batýandygyny aňyp, oňa:

□ Ata, göwnüň jem bolsun. Men hökman üstün çykaryn. Ýasadhaba meniňki bolar □ diýip teselli berdi.

Ilki ýaryş ýaýdan ok atmakdy. Birinji talapkär nyşanany uzaga goýdy. Ýaýcy şol nyşanadaky suraty çekilen öküzüň gözünden urmalydy. Bu ýaryşyň şertidi.

Talapkärleriň içinde Sidhasanyň daýysy Döwedata hem bardy. Gezek oňa ýetende onuň atan oky dogry nyşana degip, ony deşip geçdi. Ýasadhaba ätiýaç etmekden ýaň gözünü ýumdy. Ol: »Söýgülim Sidhasa nyşanany urup bilermikä? Döwedata durmuşa çyksam, nähili gorkunç» diýip, howpurgady.

Ýöne şazadanyň özünden göwni hoşdy. Nobat oňa ýetende, ol nyşanany şeýle bir uzaga goýdy, hatda dikanlap seredeniňde-de, ol zordan göze ilýärdi.

Soň şazada torbadan ok alyp, ýaýa saldy. Ony güýç bilen yza çekeni hem şoldy welin, ýaýyň ýüpi çydam etmän, şart edip üzüldi. Ol:

□ Maňa başga bir kuwwatlyrak ok-ýaý beriň, munuň ýaly üzülip durmasyn □ diýip, üzülen ok-ýaýy zyňyp goýberdi.

Şonda gelen wezirleriň biri:

□ Eý, şazadam, köskde gadymy pälwandan galan bir köne ok-ýaý bar. Şol pälwan öлenden soň, ýaýdan ok üzmäge hiç kimiň güýji ýetmändir □ diýdi.

Şazada:

□ Şony getiriň! □ diýdi.

Eşidenler geň galdy. Ok-ýaýy getirdiler. Şazada ýaýa oky salyp, ýüpi şeýle bir güýç bilen arkan çekdi welin, ýaý eplenip, iki ujy biri-birine degäýjek boldy.

Soň ol nyşana çenäp atdy. Ok-ýaýdan waraňlap şeýle bir owaz çykdy, hatda uzakdaky obalarda hem ýaňlandy. Ok gönü »öküzün gözüne» baryp sanjyldy. Diňe bir sanjylyp oňman, nyşanany hem gösterip uçdy-da, gözden gaýyp boldy. Märeke: »Şazada ýeñdi! Şazada ýeñdi» diýişip, bir owazdan gygyryşdylar. Ýone ýaýdan ok üzmek bäsleşigiň birinji şerti bolup, nobatdaky görəş gylyçbazlykdy. Her bir ýigit bir zarbada agajy şarta çapyp,

güýç-gaýratyny görkezmeliidi.

Birinji talapkär ýogynlygy bilek ýaly ýaş nahaly çapyp ýykdy. Ikinji üç bilek ýogynlykdaky agajy ýykdy. Ýene biri aýak ýogynlygynyndaky agajy çapdy. Nobat sazada ýetdi. Ol biri-birine tutasyp, goşalanyp ösen agajy saylady. Ol gylyjy şeýle bir tiz çaldy welin, tygyň agajy şemşir bilen kesilen agaç gozganman, öz ornuna duruberdi. Muny gören halaýyk haýran galsa, Ýasadhabara ah çekip goýberdi. Serine: »Şazada ýeñildi, onuň gylyjy goşa agajyň biriniň hem nawyny kesip bilmedi» diýen pikir geldi. Emma şemal öwsüp, kesilen agaç ýuwaş-ýuwaşjadan bir tarapa aganda, ähli adamlar: »Şazada ýeñdi! Şazada ýeñdi!» diýip ýene galmagal göterdiler. Soňky ýaryş at çapyşykdy. Hiç haçan münükmedik sarç aty birnäçe adam eýeläp, jylawlap, orta alyp çykdy.

Birinji talapkär münende, at ony şobada ýykyp taşlady. Ikinji talapkär eýeriň üstünde sähel salym oturup bildi. Gazaba münen at çarpaýa galyp, çapalap, ony hem çelpek etdi. Adamlar ylgap, kömege gelmedik bolsalar, at ony depeläp, gara topraga garjakdy. Şonda üýesen adamlar: »Ýaryşy togtatmak gerek» diýsip goh turuzdylar: »Goý, sazada bir ata münmesin, at ony öldürer» diýip, howsala düşdüler. Sidhasa bu sözlere üns bermedi. Ol »Mähribanlyk gara güýçden güýçlüräkdir» diýip oýlandy. Soňra ata ýuwaşjadan golaýlaşdy. Ýalyndan emaý bilen sypalap, janaweri özüne ram etdi. Sähel salymdan at oña öwrenişdi. Onuň elini ýalap başlady. Şonda sazada birzatlar pyşyrdap, ýuwaşlyk bilen eýere atlandy. Halaýyk şady-horram bolup; oña guwandy. Sidhasa wezir-wekilleriň öñünden atyny sürüp geçdi. Söwer Ýashadara eñilip salam berdi. Ýaryş gutardy, ol ýeñdi. Ol diñe bir özüniň deňsiz-taýsyz edermenligini däl, eýsem, ajaýyp mähribanlygyny hem-de ynsan gözelligini subut etdi.

JANA RAHAT KÖSGI-SARAÝLAR

Kän wagt geçmän, sazada Sidhasa bilen şahbanu Ýasadharanyň toýy boldy. Patyşa: »Oglum asla patyşalygy terk etmegi oýlamasyn» diýip, täze çatynjalara birbada üç sany köşk gurmagy buýurdy. Olary juda owadan edip guruň diýip tabşyrdy.

Ol ussabaşa:

□ Köşkleri şeýle bir owadan edip guruň, oňa giren adam özünü ýerde däl-de asmada ýaly duýsun. Birinji ýazky köşk bolsun, goý, ol mermerden bolsun, töwereginde zümerret daşly howuzlar bolup, kümüş bezegler bilen gaplansyn. Ikinji gyşky köşk bolsun, gözelligi bilen kalplary joşdursyn. Üçünjisi ýagyşlar möwsümine laýyk edip gurulsyn. Köşkleri ullakan baglaryň içinde guruň. Gözel tebigat olary her tarapdan gurşap dursun. Baglaryň daşyna belent diwarlar aýlaň. Hiç hili ýaman gep, ýaman owaz daşardan içerik girip bilmesin. Hemme zat şeýle bir gözel hem anyk bolsun ki, sazada hiç haçan bu ýeri terk etmesin □ diýdi.

Patyşa şazadanyň täze mesgeniniň güzel hem täsirli bolmagy üçin bar zadyny aýamady we aýdymçylary güzel köşklere ýygnady. Olar sáherden şama çenli aýdym aýdyp, saz çalyp, owadan kenizekler tans edip, hemiše hyzmatda bolýardylar. Aşpezler oňat tagamlar taýynlaýardylar. Saçaklardan her dürli nazy-nygmatlar aýrylmaýardy. Hiç zat şazadanyň rahatlygyny bozmaýardy. Ähli zat ony keýpi-sapa ündeyärdi.

Şazada birnäçe ýyly şeýle rahatlykda geçirdi. Her gün sáherden gijä çenli müň bir ýol bilen onuň göwnüni awlaýardylar. Ol hemiše ýerde diňe gözelligi görýärdi. Şirin we ýakymly bolmadyk zady eşitmeýärdi. Kenizeklerden biri násaglyga ýoluksa, ony derrew köşkden alyp gidýärdiler. Tä sagalýanca, ony aýry ýerde saklaýardylar. Şu ýagdaýda şazada násaglygyň hem nämedigini bilmeýärdi. Gepiň gysgasy, hiç zat onuň rahatlygyny bozmaýardy. Patyşa şazada bilen gepleşilende, onuň göwnüni gamlandyracyjak bir gepem aýtmaň diýip hemmelere tabşyrdy. Bagda ýekeje ösümlik solup, guran bolsa, bagban ony derrew aýyrýardy. Şeýdibem şazadanyň gözü hiç haçan solan ýada guran güle düşmeýärdi. Ol dünýäniň gaýgy-gamyndan bihabardy.

Ýyllar ajaýyp düýş ýaly akyp, geçip barýardy. Ýasadharanyň ogly boldy. Hemme zat gözeldi, hemme zat ýeterlikdi. Öz niýetiniň amala aşýanyndan patyşa hem hoşaldy. Indi şazadanyň tagt işlerine gyzykmagy mümkindi. Emma bu dünýäniň bagty hem guwanjy bolup doglan Sidhasanyň tutuş ömri şeýle rahatlykda

geçer diýen pikir nădogrudy. Günleriň bir günü ol bu dünýäde maksatly ýaşamalydygyny aňladýar we durmuşyň asyl manysyna göz yetiryär.

GÖZELLİK AÝDYMY

Bir gün agşam, nahardan soň, şazada Sidhasa aýaly Ýasadharanyň dyzyna baş goýup, ýassanyp ýatyrdy. Sazandalar söýgi sazlaryny çalýardylar, kenizekler pyşyrdaşyp, birzatlar aýdyşyp, gülüşyärdiler. Bu şazadanyň rahat köşkde geçirýän agşamlarynyň biridi. Yöne ol nämüçindir özünü birahat duýýardy. Şonuň üçin bolsa gerek, ol söýgüli aýdymçylarynyň birine bakyp:

□ Merhemet et-de, bizi aýdym bilen hüwdüle. Ozal hiç haçan aýtmadyk aýdymyň aýt □ diýdi.

Aýdymçy jan-dilden razy boldy. Ol saz çalyp, ýüreginden syzdyryp täze bir aýdym aýtdy. Ol dünýäniň gözellikleri hakynda, çagalygyndan özuniň syáhat eden alys ülkeleri hakynda, adamlaryň şat we bagtyýar ýasaýan altyn şäherleri hakynda aýdym aýtdy. Aýdym şazadany jadylady. Aýdym şazadany jadylady. Aýdym gutarandan soň ol aýdymçydan:

□ Hany sen maňa aýt, şu diwarlardan aňyrsa hem şeýle güzel jaýlaryň barlygy hakmy? Adamlar şäherde nähili ýasaýarlar? Dünýäde, ine, şu köşklerden, şu güzel köşgi-saraýlarda meniň zatlarymdan hem güzelräk närseler barmy? □ diýip sorady. □ Eger bar bolsa, merhemet et-de, hemme bilyänleriňi maňa aýdyp ber □ diýdi.

Aýdymçy:

□ Eý, şazadam! Siziň köşgi-saraýlarynyz, doğrudan hem, örän güzel. Emma dünýäde her bir ynsanyň göräýmeli güzel ýerleri başga-da ajaýyp närseler az däl. Asla biri-birine meñzemeýän şäherler we galalar, daglar we düzlükler, başga dilde sözleýän iller, ilatlar bar. Öz görenlerim-ä görenim, eşidenlerim ondan hem zyýadadır. Siziň köşki-saraýlarynyz çyndan hem güzel, emma, ine, şu alamat diwarlardan aňyrsa hem görseň göwnüni joşdurýan närseler dolup-daşyp ýatyr □ diýdi.

Bu sözleri eşiden şazada şol ajaýyp närseleri görmegi arzuwlady. Ol ýyllarboýy jana rahat köşki-saraýlar, baglar

bilen çäklenip, daşky dünýäni düybünden unudypdy. Indi bolsa ol syýahat etmegiň kül-külüne düşdi. Patyşa hat ýazyp, köşki-saraýlardan, baglardan çykyp, dünýä seýil etmäge rugsat sorady. Patyşa oglunuň hatyny alyp, pikire batdy: »Oglum patyşalyk mülkleri görmek isleyändir. Ol jana rahat köşki-saraýlarda uzak ýaşady. Indi özünüň gelejekde hökümdar boljak ýurdy bilen tanyssa baş üstüne!»

Patyşa şazadanyň göwnüni gamdan doldurjak hiç zadyň oña duşmazlygy zerur diýip oylady. Ýogsa, onuň tagty-soltanatdan geçip, derwüşlik ýoluna düşmeli hem ahmal. Şonuň üçinem şazada şähere gezelenje çykmaryndan bir gün öň patyşa şeýle perman çykardı:

ULY PERMAN

Ýagny, ertir şazada Sidhasa paýtagta □ Kapilawasta gezelenje çykýar. Onuň şanyna öýler we köçeler bezeg edilmeli. Hemme zatlar toý-baýramdaky ýaly bezelgi bolsun. Näsaglar we garry-gurtular öýde otursynlar.

Yaş we owadan bolmadyk hiç bir kimse şazadanyň gözüne ilmesin...

IKINJI SYÝAHAT

Patyşa oglunuň keýpiniň ýoklugyny eşidip gaýgy teşwiše düşdi. »Nähili-de bolsa, oglanyň göwnüni hoşlamak gerek» diýip oýlandı. Ýene bir gezek tabşyryk bereýin, ony ýene syýahata alyp çyksynlar. Goý, ol şäheriň başga-da owadan köçelerini boýlap, gezelenç etsin.

Çanna Kantakany ýene araba goşdy. Kapilawistany boýlap, ýene gezelenje çykdylar. Köçeler ozalkysy ýaly bezelendi. Halaýyk ýene her ädimde şazada guwanyp, ony şatlyk bilen garşylady. Emma birden oýun-henek edýän märekäniň arasynda bir näsag kişi peýda boldy.

Şazada:

□ Haý, Çanna, oňa seret! Hol özüne zor salyp, zol-zol üsgürýän kişi kim boldugy? Şormaňlaý nämüçin üsgürýär we beýle sandyradýar, nämüçin ol beýle nala çekýär? □ diýip sorady.

Çanna:

□ Ol näsag bir kişi, şazadam □ diýdi.

Şazada:

□ Nämüçin ol näsag bolýarka? □ diýip, şazada geň galyp sorady.

Çanna:

□ Onuň sebäpleri köp, şazadam. Ýakymsyz nahar iýen bolsa-da, şemala galyp, sowuklasa-da, adam näsaglaýar. Belki, şol zatlar sebäpli, saglygy ýaramazlaşyp, gagşap-titräp üsgürýändir □ diýdi.

Şazada:

□ Märekäniň içindäki hol bagtly adamlar hem kesele ýolugýarmy? □ diýip sorady.

□ Elbetde □ diýip, Çanna jogap berdi. □ Her bir adam bir gün sag bolsa, bir gün näsag bolup bilyär. Näsaglykdan hiç kim gaçyp gutulyp bilmez.

Şazada ýene aňka-taňka bolup galdy. Ol öz-özüne: »Hiç düşünüp bilemok, adamlar islendik wagt kesele ýolukjakdygyny bilselerde, nämüçin oýun-henek edýärkäler? □ diýdi. Soňra ol Çanna:

□ Arabany yza öwür. Bu günlükçe şu görenlerimiz ýeterlik diýdi.

Köşge gelenlerinden soñ, şazada ozalkysyndan hem gamgyn bolup, hiç kim bilen geleşmän, hiç zat iýmän-içmän, hiç kimi görmegem islemän ýatyberdi. Oglunyň bu ahwalyndan habardar bolan patyşa gaýgy-alada batyp, kelep ujunu ýitirdi. Ol: »Men oglumy bagtly etmek üçin elimden gelenini etdim, ýöne garaşanymyň tersine bolup çykdy. Indi wezirlerim bilen geleşip görmesem, boljak däl-ow» diýip oýlandy.

Wezirler:

□ Şazada indiki gezek syáhata ýalňyz çykmasyn. Sazandalar, aýdymçylar, köşk hyzmatkarları bilen bile çyksynlar. Goý, olar şazadany baga eltip, şol ýerde oýun-henek bilen onuň göwnünü açsynlar □ diýip, maslahat berdiler.

Gepiň gysgasy, şazada ýene gezelenje çykmagy teklip etdiler. Ýöne ilki gowy taýýarlyk gördüler. Şäheriň köçeleri öñküden-de owadan edip bezeldi. Göreninde kalbyna gussa getirýän närseleri çykardylar. Wagty hoşluk üçin, oýun-gülki üçin ýörite bag taýýarlanyp, ähli zatlar hazırlenip goýuldy.

(dowamy bar)... Halk döredijiliği we rowaýatlar